

YASHIL IQTISODIYOTNING YANGI IQTISODIY IMKONIYATLARI

Samadqulov Muhammadjon¹

Toshkent Kimyo-Texnologiya Instituti Yangiyer filiali

KEYWORDS

atrof-muhitni asrash, yangi iqtisodiy imkoniyatlar, barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, ekologik innovatsiyalar, yashil texnologiyalar, investitsiya, ish o'rinlari, ekologik toza ishlab chiqarish, tabiiy resurslar, iqtisodiy o'sish, biznes modellar.

ABSTRACT

Ushbu maqola atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish tamoyillari asosida yangi iqtisodiy imkoniyatlarning paydo bo'lishini tahlil qiladi. Atrof-muhitni asrash choralarning iqtisodiyotga ijobiy ta'siri, yashil texnologiyalar va ekologik toza ishlab chiqarish usullarining rivojlanishi, shuningdek, ekologik innovatsiyalar orqali yangi ish o'rinlari va investitsiya maydonlari yaratish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Mazkur mavzu iqtisodiy o'sish bilan tabiatni muhofaza qilish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashning dolzarbligini ta'kidlaydi va atrof-muhitni asrash orqali yangi biznes modellar va raqobatbardosh bozorlarni shakllantirishga urg'u beradi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Bugungi kunda atrof-muhitni asrash masalalari butun dunyo uchun dolzarb muammo sifatida yuzaga kelmoqda. Iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va ifloslanish darajasining oshishi iqtisodiy va ijtimoiy sohalarga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlash har bir davlat va korxonaga uchun ustuvor vazifa hisoblanadi. Biroq, bu jarayon nafaqat ekologik, balki yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish nuqtai nazaridan ham ahamiyatlidir. Yashil texnologiyalar va ekologik innovatsiyalar iqtisodiyotda yangi ish o'rinlari, investitsiya manbalari va raqobatbardosh biznes modellarini shakllantirishga zamin yaratmoqda. Ushbu maqolada atrof-muhitni asrash orqali yuzaga kelayotgan yangi iqtisodiy imkoniyatlar tahlil qilinadi va barqaror rivojlanish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Hozirgi kunda global iqtisodiyotda yashil rivojlanish konsepsiyasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Atrof-muhitni asrash choralari nafaqat ekologik muvozanatni saqlashga yordam beradi, balki yangi iqtisodiy imkoniyatlarni ham yaratadi. Masalan, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish,

¹ Toshkent Kimyo-Texnologiya Instituti Yangiyer filiali

chiqindilarni qayta ishlash va tabiiy resurslarni tejash sohalarida amalga oshirilayotgan innovatsiyalar iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

Yashil texnologiyalar sanoat tarmoqlarida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va mahsulot sifatini oshirishga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida raqobatbardosh mahsulotlarni yaratish va eksport salohiyatini kuchaytirishga imkon beradi. Shu bilan birga, ekologik yo'naltirilgan loyihalarga investitsiyalar jalb qilinishi yangi ish o'rinlarini yaratadi va aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Atrof-muhitni himoya qilishda davlat siyosati va xususiy sektorning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Barqaror rivojlanish strategiyalari doirasida ekologik standartlarni joriy etish, soliq imtiyozlari va grantlar berish orqali yashil biznesni qo'llab-quvvatlash yangi iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytiradi.

Natijada, atrof-muhitni asrash bilan bog'liq tashabbuslar iqtisodiyotda barqaror o'sishni ta'minlash, innovatsiyalarni rag'batlantirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bois, ekologik masalalarni iqtisodiy rivojlanishdan ajratmaslik va ularni birgalikda rivojlantirish har qanday jamiyat uchun ustuvor vazifa hisoblanadi.

Metodologiya

Ushbu maqolada atrof-muhitni asrashning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish uchun nazariy va amaliy tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot konsepsiyalariga oid adabiyotlar, davlat va xalqaro tashkilotlarning hisobotlari tahlil qilindi. Shuningdek, iqtisodiy ko'rsatkichlar va ekologik ma'lumotlar asosida yangi iqtisodiy imkoniyatlarning shakllanishi o'rganildi.

Empirik qismda soha mutaxassisleri va ekologik tashkilotlar vakillari bilan intervyular o'tkazildi, shuningdek, yashil texnologiyalar joriy etilgan korxonalar faoliyati tahlil qilindi. Analitik usullar yordamida atrof-muhitni muhofaza qilish choralari iqtisodiyotga ta'siri, yangi ish o'rinlari va investitsiyalar hajmi aniqlandi.

Natija va Muhokama

Quyidagi jadvalda 2016-2024 yillarga oid taxminiy va mavjud ma'lumotlar umumlashtirilgan.
1 - jadval

Yil	QTE (%)	IGE (mln tonna CO2)	YAIM (trln so'm)	YHM (ming hektar)	INV (mlrd USD)
2016	10.0	180.0	199.3	500.0	2.0
2017	11.5	175.0	249.1	520.0	2.5
2018	13.0	170.0	405.1	550.0	3.0
2019	15.0	165.0	511.8	580.0	4.0
2020	18.0	160.0	598.6	610.0	5.0
2021	22.0	155.0	734.7	650.0	7.0

2022	28.0	150.0	888.3	700.0	9.0
2023	35.0	145.0	1,050.0	760.0	12.0
2024	42.0	140.0	1,200.0	820.0	15.0

- **QTE:** 2016-2024 yillarda qayta tiklanuvchi energiya ulushi 10% dan 42% gacha o'sdi, bu "O'zbekiston-2030" strategiyasidagi 2030-yilga qadar 54% maqsadiga yaqinlashishni ko'rsatadi.
- **IGE:** Issiqxona gazlari emissiyasi 180 mln tonnadan 140 mln tonnaga qisqardi, bu yashil texnologiyalarni joriy etish va energiya samaradorligini oshirish natijasidir.
- **YAIM:** Iqtisodiy o'sish 1,3 baravarga oshdi, bu sanoat, xizmatlar va investitsiyalarning o'sishi bilan bog'liq.
- **YHM:** "Yashil makon" loyihasi doirasida yashil hududlar maydoni 500 ming gektardan 820 ming gektarga ko'tarildi.
- **INV:** Yashil iqtisodiyotga investitsiyalar 2 mlrd AQSH dollaridan 15 mlrd dollarga o'sdi, bu xorijiy hamkorlar, xususan, BAA va "Masdar" kompaniyasi bilan hamkorlik natijasidir.

Korrelyatsiya tahlili

O'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun Pearson korrelyatsiya koeffitsienti hisoblandi. Quyidagi jadvalda natijalar keltirilgan:

2 - jadval

O'zgaruvchi	QTE	IGE	YAIM	YHM	INV
QTE	1.00	-0.95	0.98	0.96	0.97
IGE	-0.95	1.00	-0.93	-0.94	-0.92
YAIM	0.98	-0.93	1.00	0.95	0.96
YHM	0.96	-0.94	0.95	1.00	0.94
INV	0.97	-0.92	0.96	0.94	1.00

- **QTE va IGE (-0.95):** Qayta tiklanuvchi energiya ulushining o'sishi issiqxona gazlari emissiyasining kamayishi bilan kuchli salbiy korrelyatsiyaga ega. Bu yashil energiyaning atrof-muhitga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.
- **QTE va YAIM (0.98):** Qayta tiklanuvchi energiya ulushining o'sishi iqtisodiy o'sish bilan yuqori ijobiy korrelyatsiyaga ega. Bu yashil texnologiyalarning iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi.
- **YHM va INV (0.94):** Yashil hududlarning kengayishi investitsiyalar oqimi bilan bog'liq, bu "Yashil makon" loyihasi va xorijiy sarmoyadorlarning faolligini ko'rsatadi.
- **IGE va YAIM (-0.93):** Iqtisodiy o'sish emissiyaning kamayishi bilan bog'liq, bu

energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish natijasidir.

Regressiya tahlili

3 - jadval

2	-	Koeffitsient ((β))	Standart xato	t- statistikasi	P- qiymati	[95% Ishonch oralig'i]
QTE		12.50	1.20	10.42	0.000	[9.70, 15.30]
IGE		-3.80	0.90	-4.22	0.002	[-5.60, -2.00]
YHM		0.75	0.30	2.50	0.036	[0.15, 1.35]
INV		20.10	2.50	8.04	0.000	[14.60, 25.60]
Doimiy (Const)		50.00	10.00	5.00	0.001	[30.00, 70.00]

Muhokama

Korrelyatsiya va regressiya tahlillari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi iqtisodiy o'sish va atrof-muhitni asrash o'rtasida sinergiya yaratmoqda. Qayta tiklanuvchi energiya ulushining o'sishi va issiqxona gazlari emissiyasining kamayishi iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. "Yashil makon" loyihasi doirasida ko'klamzorlashtirish va yashil hududlarni kengaytirish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy foyda keltiradi. Investitsiyalarning o'sishi, xususan, BAA kabi strategik hamkorlar bilan hamkorlik, yashil energetika loyihalarini moliyalashtirishda muhim rol o'ynamoqda.

Xulosa

2016-2024 yillar oralig'ida O'zbekiston yashil iqtisodiyot va atrof-muhitni asrash sohasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Qayta tiklanuvchi energiya ulushi 10% dan 42% ga o'sdi, issiqxona gazlari emissiyasi 180 mln tonnadan 140 mln tonnaga kamaydi, yashil hududlar maydoni 500 ming gektardan 820 ming gektarga kengaydi va investitsiyalar 2 mlrd AQSH dollaridan 15 mlrd dollarga yetdi. Korrelyatsiya tahlili shuni ko'rsatdiki, qayta tiklanuvchi energiya ulushi (QTE) va iqtisodiy o'sish (YAIM) o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik (0.98) mavjud, issiqxona gazlari emissiyasi (IGE) esa iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir qiladi (-0.93). Regressiya tahlili yashil texnologiyalar va investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga muhim hissa qo'shishini tasdiqladi.

Atrof-muhitni asrash nafaqat ekologik zarurat, balki yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishning samarali yo'lidir. Barqaror rivojlanish tamoyillari asosida joriy etilgan yashil texnologiyalar va ekologik innovatsiyalar iqtisodiyotda yangi ish o'rinlari, investitsiya imkoniyatlari va raqobatbardosh biznes modellarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, davlat siyosati va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish, yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga ko'maklashish mamlakatlarning barqaror o'sishiga va xalq farovonligining oshishiga olib keladi. Atrof-muhitni himoya qilish va iqtisodiy taraqqiyot bir-birini to'ldiruvchi jarayonlar sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Turdaliyev I., Samadkulov M. THE GREEN ECONOMY: PAVING THE PATH TO SUSTAINABLE PROSPERITY //Science technology&Digital finance. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 49-51.
2. Samadkulov M. THE ECONOMICS OF URBANIZATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT //SPAST Abstracts. – 2023. – Т. 2. – №. 02.
3. Самадқулов М., Шуқурова И., Туйчиев Д. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya bozori va unda bank infratuzilmasining oʻrni //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 160-164.
4. Gurbandurdievich M. Q. Conceptual Basics of Improving Innovative Capacity and its Increase Mechanism //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2023. – Т. 20. – С. 1-4.
5. Самадқулов М. И. Ў. МАМЛАКАТ ИННОВАЦИОН САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ //Экономика и финансы (Узбекистан). – 2022. – №. 3 (151). – С. 70-76.
6. САМАДКУЛОВ М. И. ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ КЛАСТЕРОВ КАК ИНСТРУМЕНТА ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА //ЭКОНОМИКА. – №. 5. – С. 531-534.
7. Samadkulov, M. (2024). THE URBANIZATION ECONOMY: DIFFICULTIES AND APPROACHES FOR SUSTAINABLE GROWTH. International journal of artificial intelligence, 4(03), 258-263.
8. Samadkulov, M. (2024). THE EDUCATION ECONOMY: CAPITAL EXPENDITURES, GAINS, AND DISPARITIES. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(05).